

COVID-19 Rehberlik Notu:

COVID-19 toplumlar, devletler, topluluklar ve bireyler için bir sınav niteliğindedir. Vakit virüsün üstesinden gelmek ve genellikle kasıtsız olsa da, COVID-19'un yayılmasını durdurmak için tasarlanmış tedbirlerin olumsuz etkilerini azaltmak adına dayanışma ve işbirliği vaktidir. Ekonomik, sosyal, kültürel, kişisel ve siyasal haklar da dâhil olmak üzere insan haklarına geniş bir yelpazede saygı duyulması, kamu sağlığı müdahaleleri ve salgından toparlanma çabalarının başarıya ulaşmanın temelini oluşturacaktır.

SAĞLIK HİZMETLERİNE ERİŞİM

- Sağlık stratejileri salgını sadece tıbbi açıdan ele almamalı, aynı zamanda sağlık yanıtları kapsamında alınan tedbirlerin acil, orta ve kısa vadede insan hakları ve toplumsal cinsiyet açısından sonuçlarına da dikkat etmelidir.
- Tedavi hizmetleri ayrımcılık olmadan, en savunmasız ve dışlanmış kimseler de dâhil olmak üzere herkes tarafından ulaşılabilir olmalıdır. Bunun anlamı zaten bu hizmetlere erişimin önünde var olan engellerin kaldırılması ve hiç kimsenin zamanında ve uygun bir şekilde tedavi hizmetlerine erişim noktasında maddi imkânlarının yetersizliği ve yaş, engel, toplumsal cinsiyet veya cinsel yönelim temelinde reddedilmemesi veya damgalanma nedeniyle tedavi olmalarının engellenmemesidir.
- Sağlık yanıtlarının bilgilendirilmesi ve geride bırakılma konusunda en yüksek riske sahip kimselerin tespit edilmesi amacıyla salgınla ilgili veriler anonim olarak toplanmalı ve en azından cinsiyet, yaş ve engellilik temelinde kamuya açılmalıdır.

ACİL DURUM TEDBİRLERİ

- Devletlerin COVID-19'a karşılık olarak zorlu kararlar vermeleri gerekmektedir. Uluslararası hukuk önemli tehditler karşısında olağanüstü tedbirler alınmasına izin veriyor olsa da, insan haklarını kısıtlayan tedbirler değerlendirilen tedbirle orantılı ve gerekli olmalıdır ve ayrımcılık gözetmeden uygulanmalıdır. Bu bağlamda, tedbirlerin özel bir odağı ve süre kısıtlaması olmasının yanı sıra kamu sağlığını korumak için en az müdahaleci yaklaşım benimsenmelidir.
- Olağanüstü hal ilan edilmesi durumunda, Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi'ne taraf olan devletler BM Genel Sekreteri aracılığıyla resmi bilgilendirme yapma yükümlülüklerini yerine getirmelidir. Bölgesel insan hakları anlaşmaları da benzer yükümlülükler içermektedir.

- COVID-19 konusunda, olağanüstü yetkiler sadece meşru kamu sağlığı hedeflerine ulaşmak amacıyla kullanılmalı, muhalifleri bastırmak, insan hakları savunucularının veya gazetecilerin çalışmalarını susturmak, diğer insan haklarını kısıtlamak veya sağlık koşullarına müdahale için kesinlikle gerekli olmayan başka adımların atılması için kullanılmamalıdır.

- Bazı haklar olağanüstü hal sırasında dahi kısıtlanamaz (askıya alınamaz). Bu haklara geri göndermeme ilkesi, toplu sınır dışı etme yasağı, işkence ve kötü müdahale yasağı, düşünce, vicdan ve din özgürlüğü hakları v başka haklar dâhildir.

- Devletler, sorundan etkilenen nüfusu olağanüstü tedbirlerin içeriği, hangi durumlarda geçerli oldukları ve ne kadar süre yürürlükte kalmalarının planlandığı konularında bilgilendirmeli, sağlanan bilgileri sürekli olarak güncellemeli ve yaygın bir şekilde erişilebilir hale getirmelidir.

- Devletlerin mümkün olan en kısa zamanda normal hayata dönüşü sağlamaları ve verilen yanıtların krizin farkı aşamalarındaki ihtiyaçları karşılamaları ve aşmamaları gerekliliğinin farkında olarak olağanüstü yetkilerini günlük hayatı süresiz olarak düzenlemek için kullanmamaları büyük önem taşımaktadır.

KİMSENİN GERİDE BIRAKILMAMASI

- Bütün toplumlarda ötekileştirilmiş ve bazıları topluma yerleşmiş ayrımcılık, dışlama, eşitsizlik veya politik bölünmeleri yansıtan farklı nedenler dolayısıyla kamuya yönelik bilgi ve hizmetlere erişim konusunda zorluklar yaşayan insanlar vardır. COVID-19 konusundaki bilgi ve müdahale çabalarının ulusal, etnik veya dini azınlıklar, yerli halklar, göçmenler, yerinden edilmiş kimseler ve mülteciler, yaşlılar, engelli bireyler, kadınlar, LGBTI bireyler, çocuklar ve aşırı yoksulluk içinde yaşayan kimseler gibi toplumun farklı kesimlerinden gözden kaçırılma veya dışlanma riski altında olan kimselerin tespit edilmesi için özel dikkat içermesi gerekmektedir.

- Ulusal insan hakları kuruluşları, sivil toplum ve yerel topluluklar öbür türlü gözden kaçırılacak veya dışlanabilecek kimselerin tespit edilmesi noktasında yardımcı olabilir, bu gruplara erişilebilir bir şekilde bilgi akışı sağlanmasını destekleyebilir ve yetkililere aldıkları tedbirlerin topluluklar üzerindeki etkileri konusunda geribildirim sağlayabilirler. **BARINMA**

- İnsanların evde kalmaya davet edildiği bu günlerde, devletlerin yeterli barınma imkânına sahip olmayan bireylere yönelik acil tedbirler alması hayati önem taşımaktadır; zira evde kalmak ve sosyal mesafe tedbirlerini uygulamak aşırı kalabalık şartlarda yaşayan insanlar, evsiz kimseler ve yeterli suya ve temizliğe erişimi olmayanlar için aşırı derecede zordur. Yetersiz barınma şartlarında yaşayanlar ve evsiz kimselerin korunmasına yönelik iyi uygulamalardan bazıları; acil durumlarda virüsten etkilenmeleri nedeniyle tecrit edilmesi gereken kimselere yönelik hizmetleri de içeren erişilebilir barınma imkânları (boş veya terk edilmiş barınma birimlerinin ve kısa vadeli kiralama kullanılması vb.). sağlanmasıdır.

- Yetkililer hedefe yönelik adımlar atarak daha fazla insanın (örneğin gelir kaybından dolayı mortgage ve kira ödemelerini gerçekleştiremeyecek hale gelmiş kimselerin) evsiz kalmasını önlenmesini sağlamalıdır. Tahliyelerde moratoryum uygulanması ve mortgage ödemelerinde erteleme gibi iyi uygulamaların kapsamı artırılmalıdır.

- Evde kalma tedbirlerinin uygulandığı yerler ve durumlarda kimse evsiz olduğu veya yetersiz barınma koşullarında yaşadığı için cezalandırılmamalıdır.

ENGELLİ BİREYLER

- Engelli bireyler COVID-19'a karşı daha yüksek risk altındadır ve devletlerin yanıtları bu insanları ele almak için özel olarak tasarlanmış tedbirler içermelidir. Krize yanıt tedbirleri, sağlık ve sosyal koruma müdahaleleri herkes tarafından erişilebilir olmalı ve engelli bireylere yönelik ayrımcılık gözetmemelidir.
- Fiziksel mesafe, kendini tecrit ve diğer tedbirlerde hayatta kalmak için destek ağlarına ihtiyacı olan ve bazı durumlarda sınırlanma nedeniyle aşırı miktarda stres yaşayan engelli bireylerin ihtiyaçlarını da göz önünde bulundurulmalıdır.
- Devletler kriz boyunca engelli bireylere yönelik destek ağlarının sürekliliğini taahhüt edecek ek tedbirler getirmelidir. Eğer hareket kısıtlamaları var olan aile ve sosyal destek ağlarını engelliyorsa, bunların eksikliğini farklı hizmetlerle giderilmesi gereklidir.
- Kısıtlı kaynakların (solunum cihazları vb.) paylaşılmasına yönelik kararların engelli bireylere karşı önceden var olan sağlık engelleri, yüksek destek ihtiyaçları, yaşam kalitesi değerlendirmeleri veya tıbbi önyargıya dayanmadığından emin olunmalıdır.
- Devletler engelli bireyleri mümkün olduğunca kurumlar, bakım evleri, psikiyatrik ve diğer tesislerden salıvermeli ve bu tür tesislerde kalanların korunması için gerekli tedbirleri almalıdır.
- Ek maddi yardım ve sosyal koruma hizmetlerine erişim engelli bireyler için büyük öneme sahiptir ve bu kimselerin aileleri askıya alınan hizmetlere bel bağlıyor ve temel ihtiyaçlarını sağlamak için gerekli kaynaklar konusunda eksiklik yaşıyor olabilir.

YAŞLILAR

- Yaşlı insanlar diğer yaş grupları ile aynı haklara sahiptir ve salgın sırasında eşit bir şekilde korunmalıdır. Yaşlı insanların karşı karşıya olduğu fiziksel mesafe nedeniyle tecrit ve ihmal, tıbbi tedavi ve diğer desteklere erişimde yaş temelli ayrımcılık gibi belirli risklere özellikle dikkat edilmelidir.
- Tıbbi kararların yaş veya engellere değil bireysel klinik değerlendirmelere, tıbbi ihtiyaçlara, etik kriterlere ve mevcut en iyi bilimsel kanıtlara dayandığından emin olunmalıdır.

ALIKONULMUŞ VE KURUMLARDA YAŞAYAN KİMSELER

- Hapiste olanlar, tutuklu yargılananlar, alıkonulmuş göçmenler, kurumlarda alıkonulanlar, zorunlu uyuşturucu rehabilitasyon merkezleri ve diğer alıkoyma tesislerinde bulunanlar da dahil olmak üzere özgürlüklerinden yoksun bırakılmış kimseler herhangi bir salgın sırasında yüksek bulaşma riski altındadır. Bu kimseler daha yüksek bir bulaşma riski altında yaşamaktadır ve sosyal mesafe uygulamalarının başarılması daha zordur. Bu kimselerin durumları kriz planlama ve müdahale sırasında özel olarak ele alınmalıdır.

- Devletler, özgürlüklerinden yoksun bırakılmış kimselerin bilgiye erişebilmeleri ve önleyici ve diğer sağlık hizmetlerine eşit bir şekilde ulaşabilmeleri konusunda özel tedbirler getirmelidir.
- Devletler acil bir şekilde hafif, adi ve şiddet içermeyen suçlar işlemiş olanlar, saliverilme tarihleri yakın olanlar, göçmen alıkoyma merkezlerinde tutulanlar ve göçmenlik statüleri nedeniyle alıkonulmuş olanlar, altta yatan sağlık sorunları olan kimseler ve tutuklu yargılanan veya idari gözaltı altında bulunanlar gibi özgürlüklerinden yoksun bırakılmış kimselerin saliverilmesi ve alıkoyma merkezlerinde zarar görme riskini azaltmak için alıkoymaya alternatifler bulunmasına yönelik seçenekler geliştirmelidir. Yasal bir dayanak olmadan alıkonulmuş kimseler ve zorunlu uyuşturucu nedeniyle alıkoyma merkezlerinde veya tedavi programlarındaki kişiler saliverilmelidir.
- Çocukların alıkonulmasında moratoryum uygulanmalı ve devletler güvenli bir şekilde serbest bırakılabilecek bütün çocukları salıvermelidir.
- Kurumlarda yaşayan engelli bireyler ve yaşlıların durumu özellikle endişe vericidir. Ailelerle iletişimin sınırlandırılması acil sağlık tedbirleri açısından haklı görülebilirse de, engelli bireylerin ihmal ve kötü muameleye daha fazla maruz kalmalarına neden olabilir. Topluluk temelli destek hizmetleri ve erişilebilir şiddetle mücadele araçları devreye alınmalıdır.

BİLGİ VE KATILIMCILIK

- COVID-19 salgını ve verilen yanıtlar ile ilgili bilgilerin herhangi bir istisna olmaksızın bütün insanlara ulaştırılması sağlanmalıdır. Bunun için bilgilerin kolayca anlaşılabilir formatlarda ve yerli halklar, ulusal, etnik ve dini azınlıkların konuştuğu diller de dâhil olmak üzere farklı dillerde erişilebilir olması ve bu bilgilerin görme veya duyma engeli olan insanların özel ihtiyaçları da dâhil olmak üzere okuma kabiliyeti kısıtlı veya hiç olmayan insanlar veya internet erişimi olmayan insanların ihtiyaçlarına uyarlanması gerekmektedir.
- İnternet erişimi virüsten etkilenen insanların bilgiye erişebilmesini sağlama konusunda kilit öneme sahiptir. Devletler internet kesintileri ve kapatmalarına son vermeli ve internet sürekli olarak açık tutmalıdır. Devletler aynı zamanda cinsiyete dayalı uçurumlar gibi dijital uçurumları düzeltmek için adımlar atarak mümkün olan en geniş internet erişimini sağlamak için çaba göstermelidir.
- İnsanlar hayatlarını etkileyecek karar verme süreçlerine katılımında bulunma hakkına sahiptir. Açık ve şeffaf olmak ve etkilenen insanları karar verme süreçlerine dâhil etmek insanların kendilerinin ve daha geniş nüfusun sağlıklarını koruyabilmek adına tasarlanan tedbirlere katılımında bulunmaları ve bu tedbirlerin kendilerinin daha özel durumlarını ve ihtiyaçlarını yansıttığından emin olmalarında kilit bir rol oynamaktadır.
- Tıp uzmanları ve diğer ilgili uzmanlar özgür bir şekilde konuşabilmeli ve birbirleri arasında ve kamu ile bilgi paylaşabilmelidir. Gazeteciler ve medya salgını konusunda devletleri eleştiren içerikler de dâhil olmak üzere korku veya sansür olmadan haber yapabilmelidir. Korku ve önyargıyı körükleyen yanlış veya yanıltıcı bilgilere karşı koymak adına uluslararası ve ulusal seviyede ortak bir çaba sarf edilmelidir.
- COVID-19'la ilgili küresel, bölgesel ve ulusal alan ve mecalarda kadınlara temsil, katılım ve liderlik rollerinin sağlanması da dâhil olmak üzere kadınların bakış açılarını, seslerini ve bilgilerini salgın hazırlığı ve yanıtlarına dâhil etmek büyük bir öneme sahiptir.

DAMGALANMA, YABANCI DÜŞMANLIĞI (ZENOFOBİ), IRKÇILIK

- COVID-19 salgını belirli ulusal ve etnik gruplara yönelik bir damgalanma, ayrımcılık, ırkçılık ve yabancı düşmanlığı dalgası yaratmaktadır. Bu eğilimin önüne geçmek için salgını tarif etmek için coğrafi nitelermeler kullanmak yerine COVID-19 ismini kullanmak da dâhil olmak üzere hep birlikte çalışmamız gerekmektedir.
- Siyasi liderler ve diğer etkili isimler krizin ortaya çıkardığı damgalama ve ırkçılığa karşı net beyanlarda bulunmalı ve ne pahasına olursa olsun bu tür ayrımcılıkları körüklemekten kaçınmalıdır. Devletler korkuyu körükleyen retorikğin önüne geçmek ve COVID-19'a verdikleri yanıtların belirli nüfusları şiddet ve ayrımcılığa karşı daha savunmasız hale getirmediğinden emin olmak için hızlı bir şekilde hareket etmelidir.
- Doğru, açık ve kanıtlara dayalı bilgilerin ve farkındalık yaratma kampanyalarının yayılması yanlış bilgiler ve korkudan beslenen ayrımcılık ve yabancılık düşmanlığına karşı en etkili araçlardır. Ayrımcılık ve yabancı düşmanlığı vakalarının gözlenmesi için ek çaba sarf edilmelidir ve bu vakalara yönelik yanıtlar hızlı ve iyi duyurulmuş olmalıdır.
- Ayrımcılık ve yerleşmiş eşitsizlikler belirli ulusal, irksal veya etnik azınlıkları etkileyen kötü sağlık çıktılarına katkıda bulunmaktadır. Salgının üstesinden gelmeye ve COVID-19 sonrası toparlanmaya yönelik çabalar bu konuları ele almaya yönelik kırılımlı bilgilerin toplanmasını gerektirmektedir.

GÖÇMENLER, YERLERİNDEN EDİLMİŞ KİMSELER VE MÜLTECİLER

- Göçmenler, ülke içinde yerinden edilmiş kimseler (ÜYEK) ve mülteciler kamplar ve yerleşkelerle sınırlandırılmış veya aşırı kalabalık, kötü sağlık koşullarına sahip, çok yetersiz kalmış veya erişilemeyen sağlık hizmetlerine sahip kentsel alanlarda yaşıyor olma ihtimalleri nedeniyle özel risklerle karşı karşıya kalmaktadır. Mülteci alıkoyma merkezleri ve göçmenler ve mültecilerin özgürlüklerinden yoksun bırakıldığı başka alanlarda kısıtlanmış kimseler özellikle risk altındadır.
- Göçmenler sağlık hizmetlerine erişim konusunda dil ve kültür engelleri, ücretler, bilgiye erişim eksikliği, ayrımcılık ve yabancı düşmanlığı içeren gibi nedenlerle sıklıkla engellerle karşılaşmaktadır. Düzensiz durumdaki göçmenler, göçmenlik statülerinin bir sonucu olarak alıkonulmaktan, sınır dışı edilmekten veya cezalandırılmaktan korkuyorlarsa sağlık hizmetlerine erişim veya sağlık durumları hakkında bilgi sağlama konularında yeterli imkânlarla sahip olmayabilir veya isteksiz olabilirler.
- Devletler göçmenlerin, ÜYEK'lerin ve mültecilerin COVID-19 önleme ve yanıt çabalarına dâhil edilmesi için belirli adımların atılmasını sağlamalıdır. Bu adımlara bilgiye, testlere ve sağlık hizmetlerine tüm göçmenler, ÜYEK'ler ve mülteciler için statüleri fark etmeksizin eşit erişim sağlamak ve göçmenlik yaptırım faaliyetlerinin göçmen ve mültecilerin sağlık, gıda dağıtımını ve diğer temel hizmetlere erişim kabiliyetlerinden ayrı tutulmasına yönelik güvenlik duvarları oluşturmak gibi uygulamalar da dâhildir.
- Ev sahibi ülkelerin göçmenler, ÜYEK'ler, mülteciler ve diğer yerel topluluklara yönelik hizmetlerini pekiştirebilmeleri ve bu kimseleri ulusal önleme ve yanıt düzenlemelerine dâhil edebilmeleri için acil bir şekilde uluslararası desteğe ihtiyaçları vardır. Bu konuda ortaya çıkabilecek başarısızlıklar herkesin sağlığını tehlikeye atmanın yanı sıra düşmanlık ve damgalanmanın artması riskini doğuracaktır.

Göçmenler, ÜYEK'ler ve mültecilere yönelik düşmanlık ve yabancı düşmanlığının önlenmesi amacıyla belirli adımlar atılmalıdır.

- Aynı zamanda sınır kontrollerinin sıklaştırılması, seyahat kısıtlamaları ve dolaşım özgürlüğüne getirilen kısıtlamaların savaştan veya zulümden kaçan insanlar veya başka bir şekilde insan hakları hukuku uyarınca korunma hakkına sahip insanların güvenlik veya korumaya erişimlerini engellememesi hayati önem taşımaktadır. Devletler, göçmenlerin göçmen alıkoyma merkezlerinden saliverilmesi ve zorunlu geri dönüşlerin geçici olarak askıya alınması gibi yöntemleri göçmenleri, göçmenlik çalışanları ve bir bütün olarak toplumun korunması adına göz önünde bulunmalıdır.

SOSYAL VE EKONOMİK ETKİLER

- Okulların kapatılması durumunda eğitim hakkı korunmalıdır; mümkün olduğu sürece çevrimiçi olarak erişilebilir ve uyarlanmış öğrenim imkânları ve özel televizyon ve radyo yayınları aracılığıyla eğitim devam ettirilmelidir. Kız çocukları, çoğunun zaten okula gitme konusunda önemli engellerle karşı karşıya olması ve günümüz şartlarında evde daha da fazla sorumluluk almalarının beklenmesi nedeniyle orantısız olarak etkilenebilir. İnternet ve diğer uzaktan öğrenim araçlarına erişimi olmayanların eğitim imkânlarının sınırlı kalması eşitsizlik ve yoksulluğu daha da derinleştirme riskini taşımaktadır. Kız ve erkek çocukları aynı zamanda okullar tarafından sağlanan sağlıklı gıda ve zihinsel sağlık; cinsel ve üreme sağlığı eğitimi gibi diğer hizmetlere erişimlerini kaybedebilirler.

- Sosyal koruma projeleri fiziksel, zihinsel ve duygusal gelişmelerinin erken safhalarında bulunmaları yüzünden karşılaştıkları daha yüksek savunmasızlık nedeniyle çocuklara özel önem vermelidir. En iyi uygulamalara örnek olarak çocuk haklarının korunmasında şimdiki kadar etkili olmuş olan çocuklu ailelere yönelik nakit transferleri verilebilir.

- Devletler, kamu ve özel sektör ve uluslararası ve ulusal kuruluşlar tarafından krizin hem sosyal hem de ekonomik etkilerini azaltmak adına gerçekleştirilen iyi uygulamalar kamu ile paylaşılmalıdır.

- Kriz sırasında çalışmaya devam edenlerin, özellikle de çoğunluğu kadın olan sağlık ve destek çalışanlarının, mesleki sağlık ve güvenlikleri değerlendirilmeli ve ele alınmalıdır. Sağlık çalışanları ve riskli ortamlarda çalışan diğerlerine gerekli olduğunca kaliteli kişisel koruma ekipmanları sağlanmalıdır. Hiç kimse işini kaybetmekten veya maaşını alamamaktan korktuğu için sağlığını gereksiz bir şekilde tehlikeye atan koşullarda çalışmaya zorlandığını hissetmemelidir.

- Krizle başa çıkabilme konusunda en çok sorun yaşayanlara yönelik maddi canlandırma ve sosyal koruma paketleri salgının yıkıcı sonuçlarını azaltma konusunda önemli bir rol oynamaktadır. Ücretli hastalık izinleri, süresi uzatılmış işsizlik ödenekleri, gıda dağıtımı, çocuk bakımı ve evrensel temel gelir gibi acil ekonomik yardım tedbirleri krizin akut etkilerine karşı koruma sağlayabilir.

GIDA

- COVID-19 krizi gıda güvensizliğinin artmasına neden olmaktadır, çünkü dolaşım özgürlüğüne yönelik kısıtlamalar ve koruyucu ekipmanlar konusunda yaşanan eksiklik bazı bağlamlarda çoğunluğu göçmen olan tarım işçilerini olumsuz olarak etkilemektedir. Gıda güvenliğinin sağlanması için tarım işçilerine hareketlilik ve güvenli çalışma koşulları sağlamaya yönelik tedbirlerin yanı sıra maddi destek ve kredi, piyasalar ve tohum benzeri tarımsal girdiler gibi özellikle kadınlar olmak üzere küçük ölçekli çiftçilere yönelik hedefe yönelik yaklaşımlar derhal yürürlüğe konulmalıdır.

- Nüfusun en yoksul ve en dışlanmış kesimlerinin karşı karşıya olduğu gıda güvensizliği sorununu ele almak için acil adımlar atılması gereklidir. Gıda ve beslenme yardımı da dâhil olmak üzere acil bir şekilde insanların gıda ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik destek tedbirleri alınması gerekmektedir.

MAHREMİYET

- Sağlık izleme bireylerin davranış ve hareketlerinin izini sürmeye ve takip etmeye yönelik bir dizi araç içermektedir. Bu tür gözetim ve izlemeler özellikle kamu sağlığına yönelik hedeflerle ilgili olmalı ve sadece bunlara yönelik kullanılmalı, hem süre hem de kapsam açısından söz konusu durum için gerekli olduğu kadarıyla sınırlı olmalıdır. Bu tür eylemlerden herhangi birinin devletler veya şirketler tarafından gizli kişisel bilgilerin kamu sağlığı krizi ile ilgili olmayan amaçlar için kötüye kullanılmasını engellemek amacıyla güçlü önlemler alınmalıdır.

ÇOCUKLAR

- Her ne kadar çocuklar COVID-19 bağlamında daha az semptoma ve daha düşük ölüm oranına sahip gibi görünse de, virüsün önlenmesi ve kontrol altına alınması adına alınan tedbirlerin sonucu olarak önemli çocuk koruma riskleri ortaya çıkmıştır. Devletler salgın yanıtları ve toparlanma planlarını tasarlarken ve uygularken çocuk koruma ihtiyaçları ve insan haklarına daha fazla dikkat etmelidir. Çocukların yüksek menfaati birincil öneme sahip ve yanıtların merkezinde olmalıdır.

- Dünya çapında 188 ülkede ülke genelinde okul kapatma uygulamaları getirilmesi nedeniyle eğitim hakkı 1,5 milyar çocuk için kesintiye uğramıştır. Çoğu durumda eğitimleri ile ev işlerine yönelik sorumluluklarını dengelemelerinin beklenmesi, uzaktan eğitim imkânlarına eşit bir şekilde erişime sahip olmamaları ve özellikle eğitim, sağlık ve ekonomik fırsatları üzerinde uzun vadeli etkisi olan okulu tamamen bırakma riski altında olmaları nedeniyle kız çocuklarının bu durumdan en ağır şekilde etkilenecek olması oldukça olasıdır.

- Evde kal tavsiyeleri ve kısıtlamalar aynı zamanda çocukların fiziksel ve zihinsel sağlıklarına zarar vermektedir. Evde kapalı kalmak çocukların kötü muamele ve cinsel şiddet de dâhil olmak üzere daha yüksek şiddet riskine maruz bırakabilir. Destek hizmetleri ve risk altındaki çocuklar için sığınma evi uygulamalarının devam ettirilmesi bir öncelik olmalıdır.

- Milyonlarca çocuk aile üyelerinin hastalanması veya çalışamaması nedeniyle yoksullukla karşı karşıya kalmıştır. Sokakta yaşayan çocuklar, göçmen ve mülteci çocuklar, insan ticareti ve kaçakçılığın mağduru olan çocuklar, çatışma bölgelerinde yaşayan çocuklar ve engelli çocuklar gibi savunmasız durumlarda olan çocuklar özellikle risk altındadır.

GENÇLER

- COVID-19 salgınının öncesinde dünya çapında her beş gençten biri istihdam, eğitim veya öğretime dâhil değildi ve genç işsizlik oranı çalışan nüfusun yaklaşık üç katı düzeyindeydi. 2007 yılındaki küresel finans krizi kayıt dışı ekonomide istihdam edilmeleri daha olası olan ve genellikle daha düşük ücretli, daha güvencesiz ve daha az korunaklı işlerde çalışan gençleri ve özellikleri genç kadınları orantısız bir şekilde etkilemiştir. Devletler salgının etkilerini azaltmaya ve ele almaya yönelik çabaların genç insanların özel durumlarına cevap veren ve insana yakışır işler ve sosyal koruma sağlanması gibi yöntemler aracılığıyla gençlerin haklarını koruyacak düzenlemeler içermesini sağlamalıdır.

TOPLUMSAL CİNSİYET

- COVID-19'a yönelik etkili yanıtlarda kadınlar, genç kızlar ve LGBTI bireylerin özel durumlarını, bakış açılarını ve ihtiyaçlarını tam olarak göz önünde bulundurulmalı, ele alınmalı ve alınan tüm tedbirlerin doğrudan veya dolaylı olarak toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık gözetmediğinden emin olunmalıdır.
- Kadınlar ve genç kızların evde daha fazla bakım/ev işi içeren rolleri üstlenmekle karşı karşıya kalmaları ve bunun kendilerini ek stres altına sokması ve potansiyel olarak enfeksiyon riskini artırması çok olasıdır. Kadınlar dünya çapında ebeler, hemşireler, eczacılar ve ilk hat halk sağlığı çalışanları da dâhil olmak üzere toplam sağlık çalışanlarının %70'ini oluşturmaktadır ve bu nedenle hastalığa maruz kalma ve enfekte olma riskleri artmaktadır. Krizin kadınlar ve genç kızlar üzerindeki orantısız etkilerini ele almaya yönelik hedefli tedbirler getirilmesi gerekmektedir.
- Çoğu ülkede kadınlar istihdam alanında orantısız risklerle karşı karşıya kalmaktadır; çoğu kayıt dışı sektörde çalışmaktadır (hane içi hizmetler, bakım hizmetleri, tarım veya aile işletmelerinin desteklenmesi vb.), işlerini ilk kaybedenler olabilirler veya sosyal güvenlik, sağlık sigortası veya ücretli izin sahibi olmamaları nedeniyle krizin sonuçlarından dolayı zarar görebilirler. Aynı zamanda pek çok kadın çocuk bakımının erişilebilir ve maliyeti karşılanabilir olmasına bel bağlamaktadır ancak bu çocuk bakımı arzındaki düşüş nedeniyle çalışma ve gelir elde etme kabiliyetleri daha da kısıtlanmaktadır.
- Yaşlı kadınların yoksulluk içinde ya da düşük veya hiç emekli maaşı olmadan yaşıyor olmaları daha olasıdır ve bu durum virüsün kendileri üzerindeki etkilerini artırabilir ve ürünlere, gıda, su, bilgi ve sağlık hizmetlerine erişimlerini kısıtlayabilir.
- Evde kalma veya kısıtlama emirleri de dâhil olmak üzere kısıtlayıcı kamu sağlığı tedbirleri özellikle yakın eş şiddeti ve ev içi şiddet olmak üzere toplumsal cinsiyete dayalı şiddete maruz kalma ihtimalini artırmaktadır. Etkili yönlendirmeler ve mağdurların güvenliği için mekânların ulaşılabilirliği ve erişilebilirliğinin sağlanması da dâhil olmak üzere toplumsal cinsiyete dayalı şiddet mağdurlarına yönelik destek hizmetleri ve güvenli sığınma evlerinin bir öncelik olarak devam ettirilmesi gerekmektedir. COVID-19 hakkındaki iletilere yardım hatları ve çevrimiçi hizmetler hakkında bilgiler de dâhil edilmelidir.
- Cinsel ve üreme sağlığı hizmetleri hayat kurtarıcı bir öncelik ve yanıtların bir parçası olarak düşünülmelidir; bunlara doğum kontrol yöntemlerine, anne ve yeni doğan bakımına erişim; cinsel yollar bulaşan enfeksiyonların tedavisi; güvenli kürtaj bakımı ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddet mağdurları da dâhil olmak üzere etkili yönlendirme yolları da dâhildir. Kaynaklar temel cinsel ve üreme sağlığı hizmetlerinden başa yerlere aktarılmamalıdır, aksi takdirde bunun özellikle kadınların ve genç kızların haklarına ve hayatlarına etkisi olacaktır.
- LGBTI bireyler aynı zamanda salgın sırasında daha yüksek risk altındadır ve yanıt planlarına bu etkilerin ele alınması için özel tedbirler dâhil edilmelidir. Mevcut veriler LGBTI bireylerin kayıt dışı sektörde çalışıyor olmalarının daha olası olduğunu ve aynı zamanda daha yüksek işsizlik ve yoksulluk oranlarına sahip olduklarını göstermektedir. HIV tedavisi ve testleri de dâhil olmak üzere LGBTI bireyler için özellikle ilgili olan sağlık hizmetleri kriz sırasında da devam etmelidir.
- Siyasi liderler ve diğer etkili isimler salgın bağlamında LGBTI bireylere yönelik damgalama ve nefret söylemlerine karşı söylemlerde bulunmalıdır.

- Evde kalma kısıtlamaları göze alındığında bazı LGBTİ gençler destekçi olmayan aile üyeleri veya birlikte yaşadıkları insanlar ile düşmanca ortamlarda kapalı kalmıştır; bu durum hem şiddete maruz kalma ihtimallerini hem de yaşadıkları kaygı ve depresyonu artırmaktadır. Devletler destek hizmetlerinin ve sığınma evlerinin kriz süresince erişilebilir kalmasını sağlamalıdır.

SU, TEMİZLİK VE HİJYEN

- Ellerin sabun ve temiz su ile yıkanması COVID-19 karşısında ilk savunma hattını oluşturmaktadır, ancak dünya çapında 2,2 milyar insan güvenli su hizmetleri ve hijyene erişimde eksiklik yaşamaktadır. Kadınlar ve genç kızlar başta olmak üzere suya erişim konusunda eşitsizlik ve yetersizlik benzeri savunmasız durumlarda yaşayan nüfusların su, temizlik ve hijyen ihtiyaçlarının ele alınması COVID-19'a karşı verilen küresel mücadelenin başarıya ulaşması için kritik öneme sahiptir.
- Yoksulluk içinde yaşayan ve ortaya çıkan ekonomik zorluklardan etkilenen insanlar için acil bir şekilde alınabilecek önlemler arasında kriz boyunca su faturalarını ödeyemeyenlerin sularının kesilmesinin yasaklanması, su, sabun ve dezenfektanların ücretsiz olarak dağıtılması (örneğin yeterli temizlik imkânlarına sahip olmayan topluluklar için gezici dispanserler sağlanması) sayılabilir.

YERLİ HALKLAR

- Devletler önleyici COVID-19 tedbirlerinin geliştirilmesi sırasında yerli halkların geleneksel tıp gibi kendilerine özgü sağlık kavramlarını göz önünde bulundurmalı, yerli halklardan önceden alınan özgür ve bilgilendirilmiş onamlarını incelemeli ve hesaba katmalıdır.
- Devletler herhangi birinin yerli halklara ait topraklara girişini kontrol etmeye yönelik tedbirler getirmeli ve bu süreçte özellikle bu insanların temsilci kurumları aracılığıyla olmak üzere ilgili yerli halklarla istişare ve işbirliğine gidilmelidir.
- Devletler ve diğer taraflar gönüllü tecrit veya ilk temas durumunda yaşayan yerli halkları özellikle savunmasız gruplar olarak düşünmelidir. Herhangi bir temastan kaçınmak için bu insanların bölgelerine yabancıların girmesini engelleyecek kordonlar oluşturulmalıdır.

AZINLIKLAR

- Devletler çoğunlukla temel mal ve hizmetlere sınırlı erişimi olan uzak alanlar veya bölgelerde yaşamaları nedeniyle azınlıkların COVID-19 sağlık krizi sırasında karşı karşıya kalabilecekleri orantısız etkileri ele almak adına ek tedbirler getirmelidir. Azınlıklar genellikle fiziksel mesafe ve kişisel tecrit uygulamayı daha da zorlaştıran aşırı kalabalık barınma koşullarında yaşamaktadır. Kısıtlı dijital erişim ve ebeveyn eğitimindeki boşluklar evde öğrenimi daha zor hale getirebilir.
- Azınlıklara mensup olan kişilerin yeterli kaynaklara veya resmi belgelere sahip olmamaları veya damgalanma ve ayrımcılık nedeniyle sağlık hizmetlerine erişimde dışlanma olasılıkları daha yüksek olabilir. Devletler sağlık sigortası veya kimlik belgeleri olmayanlar da dâhil olmak üzere azınlıkların sağlık hizmetlerine erişim sahibi olmalarını sağlamalıdır.

İŞLETMELER VE İNSAN HAKLARI

- Tüm işletmeler, ekonomik zorluk ve kamu sağlığı krizleri sırasında dahi ve devletlerin kendi yükümlülüklerini yerine getirip getirmediğine bakılmaksızın BM İş Dünyası ve İnsan Haklarına Dair Rehber İlkeler uyarınca insan haklarına uyulması konusunda kendileri sorumluluğa sahiptir.
- Devletlerin maddi yardım, teşvik paketleri veya diğer hedefli müdahaleler gibi COVID-19'un ekonomik etkilerini azaltmaya yönelik işletmeleri hedef alan müdahaleleri yararlanıcı firmaların BM İş Dünyası ve İnsan Haklarına Dair Rehber İlkelerine uymalarını şart koşmalıdır. Devletlerin kriz sırasında şirketleri desteklemek adına aldığı tedbirlerin merkezinde işçilerin, özellikle de en güvencesiz durumlarda çalışanların, korunması yatmalıdır.

ULUSLARARASI VE TEK TARAFLI YAPTIRIMLAR

- Uluslararası topluluk COVID-19 salgını ile etkili bir şekilde mücadele etme kabiliyetine zarar verecek veya hayati tıbbi bakıma ihtiyacı olanları zor durumda bırakacak tüm yaptırımların kaldırılması veya en azından askıya alınmasını savunmalıdır.
- Yaptırımlar için başvuruda bulunan devletlere diğer ülkelerin COVID-19 salgınına karşılık verme çabalarını engelleyecek tedbirleri derhal gözden geçirmeleri ve geri çekmeleri önerilmektedir. Bu yaptırımlara ilaçların, tıbbi ekipmanların veya diğer temel malların satın alınması veya gönderilmesini engelleyecek tedbirler, ilaç, tıbbi ekipman veya diğer temel malların finansmanını engelleyecek tedbirler veya insani yardımların ulaştırılmasını engelleyecek tedbirler dahildir.

İNSAN KAÇAKÇILIĞI

- Uluslararası Çalışma Örgütü dünya çapında yaklaşık 1,25 milyar işçinin salgın nedeniyle iş kaybı yaşayacağını öngörmektedir; bu sayı dünyadaki işgücünün %38'ine denk gelmektedir ve milyonlarca insanı riskli ve istismara açık istihdam şartlarına karşı daha savunmasız hale getirecektir. Aynı zamanda sığınma evleri ve destek hizmetlerinin kesintiler ile karşı karşıya kalmaları ve kolluk kuvvetlerinin çabalarının salgından olumsuz olarak etkilenme ihtimali olması nedeniyle kaçakçılığa yönelik müdahaleler zayıflayabilir.
- Devletler kaçakçılık mağdurlarına koruma ve destek sağlanması da dâhil olmak üzere ulusal mekanizmaların çalışmalarına destek vermeye devam etmelidir.

ULUSLARARASI İŞBİRLİĞİ VE DAYANIŞMA

- COVID-19 devletler içinde ve arasındaki eşitsizlikleri ortaya çıkarmış ve daha da kötüleştirmiştir. Devletlerin ve diğer tüm aktörlerin küresel dayanışma ve karşılıklı sorumluluk ruhu çerçevesinde güçlendirilmiş çok taraflı ve uluslararası işbirliği göstermesine tüm dünyada acil bir ihtiyaç bulunmaktadır.
- İhtiyacı olan devletler ve topluluklara yönelik maddi ve teknik destekler insanların hayatlarını ve geçim kaynaklarını kurtarabilir. Uluslararası toplumun kısa ve uzun vadede geliştirecekleri toplu yanıtlar, kalkınma hakkı da dâhil olmak üzere tüm insan haklarını rehber edinmelidir. Uluslararası dayanışma ve işbirliğiyle desteklenen kalkınma hakkı ticaret konusunda ulusal ve küresel politikalar aracılığıyla daha iyi yatırımlar ve finansman oluşturulmasını sağlayacak ve sürdürülebilir kalkınma için uygun ortamların hazırlanmasına imkân verecektir.

*Etkiniz AB Programı tarafından İngilizce'den Türkçe'ye çevrilen bu belge resmî çeviri niteliği taşımamaktadır.
Bu belge Avrupa Birliği'nin görüşlerini yansıttığı şekilde yorumlanamaz.*